

60-cılar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi - Erkin Səməndər

1960-cı illərdə poeziya aləminə özünəməxsus estetik ruhlu poeziyası ilə qədam qoyan Erkin Səməndərin poeziyası, nəsr, dram əsərləri olmadan bugünkü özbək ədəbiyyatını təsəvvür etmək çətindir. Erkin Səməndər (1935-2024) həyatı və yaradıcılığı boyu təkcə müxtəlif yaradıcılıq təşkilatlarında, həm də çalışdığı bir sıra məsul vəzifələrdə özbək ədəbiyyatının inkişafına öz layiqli töhfəsini verib.

Avropada belə deyim var: "Şairlər kəndə doğulur, Parisdə ölürlər". Bu məsəl tarix boyu əli qələm tutub söz deyənlər üçün əməli ifadəyə çevrilib, paytaxta can atıblar. Amma demək olmaz ki, paytaxta can atan bütün qələm-söz adamları ədəbiyyatda təsirli iz buraxıblar.

Erkin Səməndər 1935-ci il 22 mart - Növrüz bayramı günü Xanəke rayonunun Zenaxas kəndində anadan olub. Xarəzm Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirdikdən sonra orta məktəbdə müəllim, Urgenc rayon qəzetində, vilayət radiosunda, "Xarəzm həqiqəti" qəzetində, vilayət partiyası komitəsində və vilayət mətbuat şöbəsində işləyib. Daha sonralar, 1967-77-ci illərdə Daşkənddə Özbəkistan televiziyasında müxtəlif vəzifələrdə çalışıb.

1977-ci ildə ata yurdu - Xarəzmə, Urgencə qaçıb "Xarəzm həqiqəti" qəzetinin baş redaktoru vəzifəsinə təyin olunub. Erkin Səməndər 1990-cı ilə qədər bu vəzifədə çalışıb, az sonra isə rayon partiyası komitəsinin katibi seçilib. 1990-cı ilin martında isə yeni tarixi dəyişikliyə uyğundövlət strukturu qurulduğu ərəfədə Erkin Səməndər də Prezident Şurasına üzv seçilib və bu təyinat həm yaradıcılığı, həm də liderlik potensialına malik şəxsiyyətə etimad nümunəsi idi.

1990-cı ildə öz işinə məsul olan, dövlət idarəçiliyində təcrübəsi, idarəçilik potensialı və millətsevərliyi, xalqa yaxınlığı ilə ad-san qazanan Erkin Səməndər Özbəkistan Respublikası Baş nazirinin müavini vəzifəsinə təyin edilir.

Yeni tarixi formasiyaya keçid və müstəqilliyin ilk dövrlərində bu vəzifədə çalışmaq asan olmayıb, son dərəcə çətin və məşəqqətli illər olub. Lakin Erkin Səməndər həmişə olduğu kimi, 1993-cü ilə qədər respublikada ictimai, mənə-

vi-tərbiyə, təhsil, elm, ədəbiyyat, incəsənət sahələrində məsul rəhbər kimi fədakarlıqla çalışıb.

1993-cü ildə təqaüdə çıxıb, yaradıcılıqla məşğul olub. Erkin Səməndər sağlığında iki dəfə - 1967-77 və 1990-1993-cü illərdə paytaxtda yaşayıb, gərgin ictimai fəaliyyətlə məşğul olub. O, təqaüdə çıxdıqdan sonra da gah Daşkənddə,

gah da Xarəzmdə yaşayıb, bir sıra əsərlərini yazıb.

Sənətkarın gərgin fəaliyyətinə və ədəbi portretinə nəzər salmağımızın səbəbi də eyni deyildir:

"Şairlər kəndə doğulur, Parisdə ölürlər". Erkin Səməndər, göründüyü kimi, yalnız ədəbi qurumlarda deyil, müxtəlif məsul vəzifələrdə çalışıb. Qərbdə yayılan deyimin əksinə olaraq, hər bölgənin özünəməxsus "Paris" ədəbi ab-havası var ki, bu da nadir istedadların öz doğma məhəllələrində yaşayaraq ədəbiyyatın yüksəlişinə töhfə verə biləcəyini sübut etdi. O həm rayonda, həm də respublika səviyyəsində məsul vəzifələrdə çalışarkən ucqar rayonlarda istedadlı, nadir qabiliyyətlə malik gənclərə dəstək olub, onlara imkan yaratmağa çalışıb.

O, Xarəzmdə Nəvai, Agahi, Abdulla Qədri, Namanqanda Məşrəb, Əndicanda Babur adına çoxlu parkların, evlərin, muzeylərin yaradılmasının təşəbbüskarı olub və rəhbərlik edib.

Eyni zamanda o, özü də müxtəlif sahələrdə rəhbər vəzifələrini arıtıb, özbək ədəbiyyatının inkişafında xüsusi yer tutan poeziya, dramaturgiya və nəsrde çoxlu əsərlər yaradıb. 20-yə yaxın poeziya toplusu, Özbəkistan radio və televiziya xəzinasından 200-ə yaxın mahnı, onlarla dram, on beş poema, 40-dan çox bədii səhnələr, filmlər, esselər, "Allahın qulusu", "Cəlaləddin Məncəberdi", "Min atlılar diyarı", "Qərb quşları", "Çarx", "Əvəz Ötər", "Mədrain Şirazi", "Uzun yolun hikməti", "Min atlılar diyarı", "Xive", "Taleyin yolları" kimi nəsr əsərləri yazıcının yüksək yaradıcılıq potensialından və istedadından xəbər verir.

Bu səbəbdən də yazıcının yaradıcılığı Metyakup Qoşcanov, Azad Şərəfəddinov, Qazaqboy Yoldaş, Əsrar Səməd, Ədhəmbek Alimbe-

kov, Nurbay Cabbar, Nusrətulla Cumaxoca kimi bir çox özbək elm adamları tərəfindən müsbət qiymətləndirilib. Yazıcının yaradıcılığına həsr olunmuş bir sıra magistr və namizədlik dissertasiyaları müdafiə edilib. Beləliklə, Erkin Səməndərin yaradıcılığı özbək ədəbiyyatşünaslığının yüksək dəyərini alıb və bu cür elmi araşdırmalar indi də davam edir.

Professor Qazaqboy Yoldaşın etiraf etdiyi kimi, "Erkin Səməndər əsasən tarixi mövzularda yazan, millətin mənəvi simasının köklərini tarixin qatlarında axtaran bir sənətkardır. Yazıçı xalqın tarixinə hansısa bir dövəndə baş vermiş hadisələrdən daha çox hadisəyə səbəb olan və onun eyni şəkildə baş verməsini təmin edən insanların ruhi durumunun əks olunmasına diqqət yetirib. Bu baxımdan onun "Əcdadların qılıncı", "Cəvahir", "Ərəb Mühəmmədخان", "Əbülqazi Bahadırخان", "Bəşərətl" və "Sultan Cəlaləddin" dramları diqqəti çəkir. Ədib yaradıcılığı ilə həmişə doğulub boya-başa çatdığı səhri Xarəzm tarixinin sirlərini açağa çalışıb.

Erkin Səməndər bütün yaradıcılığını keçmişin bədii tədqiqinə, insanların duyğularının əks olunmasına həsr edib. Yazıçı üçün məqsəd səhnəni təsvir etmək deyil. O, xalqın təbiətindəki böyüklüyü və ərđamliyi milli xarakterin qan yaddaşında axtarır, dənəndən bu günün tapmağa, bu günün keçmiş vasitəsilə izah etməyə çalışır.

Ədəbiyyatşünas Əsrar Səməd müəllifin poetik əsərlərini belə dəyərləndirib: "Erkin Səməndərin poeziyasının mövzusu genişdir - innovativ düşüncə, qurucu insan, payızın xəzanı, vəfa və sədaqət, qız iffəti, ana dili, Aral və ümumiyyətlə ətraf mühit, qədim abidələr, həmrəylik və qardaşlıq, qədimlik və mənəviyyat, azad iradə və ədalət, həqiqət və yalan, eşq iztirabları, gözəllik və əbədiyyət. Bütün bunlar Erkin Səməndərin qələmə aldığı mövzulardır.

Həyatın acı qanunauyğunluğu istedadlı qələm adamı, dövlət xadimi Erkin Səməndər 2024-cü il aprelin 13-də doğulub boya-başa çatdığı Xarəzm vilayətində fani dünyaya vida edib haqq dünyasına köçüb.

Erkin Səməndərin vəfatı ilə bağlı Özbəkistan mətbuatında və sosial şəbəkələrdə dərc olunan yazı və məsələlərin sözlərinə, məzmununa, mahiyyətinə, nəzər salsaq, ortada səmimiyyət tablosu görünür.

"Erkin Səməndər Xarəzm yaradıcılıq məktəbinin patriarxı idi".

"Erkin Səməndər nadir ədəbi fenomenidir. Onun şeiri də, nəsr də özü qədər cəlbəddic, isti və bən-zərsizdir".

"Erkin Səməndərin vəfatı millət və ədəbiyyat üçün böyük itkidir. Xeyirxahlığın bir qanadı qırıldı".

"Erkin Səməndərin şeirlərini əbəstələnmiş mahnılar Özbəkistan radiosunun qızıl fondudur.

"Amur əbədi axır, onun bir qolunun adı Erkin Səməndər idi".

"Erkin Səməndər Xarəzmin əsl öglü, bu elin fəxri, dövrünün böyük şairi idi".

"Erkin Səməndər əməlisaleh insan, xalqın böyük şairi və yazıçısı idi".

"Erkin Səməndər möcüzəyə çevrilmiş söz sənətkarı idi. Özbək xalqının arzu və istəklərini, duyğularını ifadə edirdi".

"Onu son mənzilə yola salmağa gələnlər şairin məşhur "Xarəzm övladiyam" poeməsindən misralar söyləyirdilər.

"O, çox mədəni və yaraşlıq insan idi. Belə bir insan yer altına necə sığar?".

"Erkin Səməndər ədəbiyyatımızın kübar siması və qüruru idi. O, xalqın dərđinə, kədərinə şərik olan əsl şair, həm də məhraban müəllim, ictimai və dövlət xadimi idi".

"Erkin Səməndərin vəfatı ilə Xarəzmin ədəbi mühitində bir dövr başa çatdı".

Bu etirafılar həyatda parlaq iz qoyan unudulmaz sənətkar və görkəmli dövlət xadiminin ünvanına deyilən ərəfə sözləridir.

Həmin günlərdə qızına - gözəl şairə bacımız Səyyara Səməndərə bir neçə təskinli söz də mən göndərdim: "Əziz Səyyarə xanım, üzümün, lütfən. Çoxlu ağlayıb üreyinin yükünü boşaldın. Atanız qərib yere getməyib, Allahın rəhmətinə sığınib, Sevgisinin yanına uçub. Cənnətinə qovuşub. İnsan bu fani dünyada tikiyinin, qurduğunun nəticəsi olaraq iki ad qoyub gedir: yaxşı və pis. Atanız Erkin Səməndər yaxşı insan adı ilə bu dünyaya vida edib ömür-gün eşiqinə qovuşdu. Bu gözəlliyi düşünün və təskinlik tapın. Gələnlər bir gün gedir. Bu hikmət Sirri Xudanındır. Səbrinizi Allah versin. Onun ədəbi irsini toplayıb yenidən nəşr edin, onu seven insanların qəlbində daim yaşayacaq, buna inanın".

Gələnlər xalq qəlbində heykəlləşən şəxsiyyətin 90 illik yubileyi tamam olur.

İnanırıq ki, şairin xatirəsi əziz tutulur. Özbəkistanda geniş qeyd olunacaq və əsərləri, haqqında xatirə kitabları nəşr olunacaq.

Erkin Səməndər adına Yaradıcılıq Fondunda ədəbin irsini tədqiq və təbliği, istedadlı gənclərə dəstək olmaq yönündə layiqli işlər görülcəyinə əminik.

60-cılar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Erkin Səməndərin adı illər boyu onun əsərləri ilə yanaşı səslənəcək. Xarəzmin şair, yazıçı və dramaturq, publisist, jurnalist, "Dostluq" ordenli fəxri oğlu Erkin Səməndərin keçdiyi şərafətli ömür yolu və yaradıcılıq yorultu, şübhəsiz ki, əbədiyyət yoludur.

Almaz Üvi Blinnetova, professor,
Səyyarə Səməndər, dosent